

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 május Interjú

„Úgy nőttem fel, hogy az a rendszer örök” – Markó Bélával beszélget Kőrössi P. József

2012 végén, majd ez év januárjában öt alkalommal ültünk mikrofon elé Markó Bélával. Reggel kilenctől nagyjából délután egy óráig beszélgettünk. Olyan könyvet készültem írni, amelynek hőseit mind a ketten szeretjük, hátha így mások is megszeretik. A magyar kártya címen megjelenő könyvünk alábbi részlete a gyerekkort idézi fel, megtoldva felnőtt emlékekkel is.

„Az emlékek nem az enyémekek”

– *Olyan könyvet kellene írunk, amelyből kiderülne, milyen út vezetett oda, ahol most éppen vagy, mi kellett ahhoz, hogy az legyél, aki vagy, s miért éppen a te személyiséged által válik ez az út hitelessé? Nemcsak a politikust, az államférfit lenne jó látni, hanem azt a költőt és magánembert is, akire te is kíváncsi lehetsz majd egyszer – a civil életedben. Az, aki te vagy itt ma, lehetett-e volna valaki más is? Persze, másképpen. Hol kezdődött, hogyan kezdődött, milyen emlékeket hordozol azelőttről, hogy megszületted volna?*

– Nem gondolom, hogy az embert feltétlenül a saját múltja, vagy a szüleinek, nagyszüleinek a múltja határozza meg. Különösen nem gondoltam ezt kamaszkoromban vagy huszonévesen, de persze, én is átéltem azt, ami nem az én élményem, hanem elsősorban a háromszéki rokonaimé, nagynénéimé, nagybátyáimé, mindenekelőtt pedig az apai nagyapámé, nagyanyámé. Gyerekként, nyaranta sokat voltam apám kis falujában, a Barót mellett, erdővidéki Olaszteleken, vagy az anyám falujában Sepsiszentgyörgy mellett, Sepsikőröspatakon. Ezzel földrajzilag is behatároltam, hogy számomra a családom múltja mit jelent. Háromszéket jelent, Erdővidéket, illetve Alsó-Háromszéket. Mindkét ágon székely gazdálkodók, földművesek voltak az őseim. Lehetne szépítgetni, székely lófő elődökről beszélni, de tulajdonképpen ez így szebb, és nekem fontos is. Nagyanyám igyekezett átadni a család történetét, a tudást a nagyszülőkről, dédszülekről, ükszülekről. Megmondom őszintén, engem ez akkor nem érdekelt különösebben. Sok minden megragadt bennem, de utólag nagyon bánom, hogy nem figyeltem tudatosan rá, aki sokat olvasó, világra figyelő aszszony volt, ami egyébként az egész családomra jellemző. Nem voltak könyvtárak azokban az olaszteleki, kőröspataki házakban, de akadt néhány fontos kötet, Jókai-regények meg hasonlók. Talán Petőfi-versek is.

– *Mit kell tudni a nevedről? A környéken, ahol apai nagyszüleid éltek, gyakori név a Markó.*

– Valószínűleg Károly Róbert korában idekerült olasz telepesektől származik, mesteremberek lehetnek. A falut már 1333-ban Olasztelukként említik, aztán volt Olostelek is, ma Olaszteleknek hívják. Sokat az eleimről nem tudok, nem vagyok módszeres múlt- és eredetkutató. Izgatott ugyan a családi múlt, de annyira mégsem, hogy képes legyek leülni, levéltárakban bogarászni. A név egyébként eredetileg nem Markó, hanem Márkó, a faluban most is inkább Márkónak ejtik. Még édesapám is bizonytalankodott, hol Márkónak, hol Markónak írta a nevét, de azért többnyire Markónak. Gondolom, a magyar nyelv természete azt sugallja, hogy inkább Markó legyen, mint Márkó. Egy másik gyakori családnév Olaszteleken a Kolumbán, ami szintén olasz eredetre utal, régebben sokan voltak a Fábiánok is. Márkó nevű királybíróról is vannak levéltári emlékek. Erdővidék általános kincsekben viszonylag gazdag, nemrég még szénbányái is voltak, de elszegényedett. Minden bizonnyal bányászok, kőfaragók lehetnek a hajdani olasz telepések. A felvidéki festő, Markó Károly családjának az egyik ága is erdélyi, megtörténhetett, hogy innen szóródott arrafelé. Izgalmas történet lehet, hogy miért jöttek el Olaszországból, hogyan kerültek ide. Az olaszteleki rokonaim sohasem beszéltek ilyesmiről, sok száz esztendő alatt a származástudat elmúlik, ma már legfennebb egy-két értelmiségit vagy történészt érdekel.

– *Székelyföld más vidékeihez képest barátságos környezetben gyerekeskedtél, de mégsem lehetett egyszerű. A mostoha természeti adottságokra, a küzdelmes életre gondolkod, abból mennyit kaptál?*

– Ezek nem az én emlékeim, hanem a szüleim és a nagyszüleim emlékei. Barót környéke, Háromszék és Udvarhelyszék közt egy kisebb régió, a másik oldalon érintkezik a szászfölddel is. Építkezésében sok szász elemet föl lehet fedezni. Erdővidék, sajnos máig rendkívül szegény. Nagyon keményen kellett dolgozni a mindennapiért. Sovány a föld, inséges az élet. Voltak időszakok, amikor valamivel jobban éltek az emberek. A kommunizmus éveiben a bányászat sok embernek kenyeret adott, később azonban a szénbányát bezárták. Erdővidék jellegzetesen amerikai vidék. Így nevezik azokat, akik kivándoroltak Amerikába, vagy megjárták Amerikát. Amerikások azok, akik ott maradtak, meg azok is, akik visszajöttek. Gyakran elmondtam, versben is megírtam, hogy a nagyanyámék öten voltak testvérek. Hárman, két fiú és egy lány, huszonévesen kivándoroltak Amerikába, ott is maradtak, ott élték le az életüket. Mindez Trianon után, a húszas években történt. A két fiú egyetlenegyszer járt csak itthon, még a második világháború előtt, amikor az édesanyjuk, az én dédnagyanyám meghalt. A lánytestvérük, nagyanyámnak a húga, Anna néni, szintén egyszer járt csak itthon, vele találkoztam én is. Nagyon ragaszkodtak egymáshoz, ezt a ragaszkodást a távolság erősítette, hiányoztak a mindennapok súrlódásai, viszont megmaradt a gyerekkori szeretet. Folyamatosan leveleztek, de sajnos a levelek nincsenek meg. Amikor a múltból még sok mindent konzerválhatnánk, akkor nem érdekel bennünket, később meg már nem biztos, hogy könnyű azt földeríteni. Anna néni a hatvanas években hazajött, a család nagy izgalommal várta. Hozott apró ajándékot mindenkinek, ruhadarabokat, karórát, még rágógumit is. Nem „a” gazdag amerikai nagynéni volt, munkásasszonyként élt kinn. Nem mutogatni akarta magát, inkább azért jött, hogy újraélhesse a gyerekkorát. Szomorú lett a történet, mert a személyes találkozás elrontotta nagyanyám és a húga kapcsolatát. Anna néni égszínkék, világos ruhában jelent meg, bodorított hajjal, gyöngysorral a nyakában. A már réges-rég feketében járó nagyanyám, és a rokonság is meghökkenéssel fogadta. Képletesen és valóságosan is megpróbálták gyorsan átöltöztetni, amiből óriási konfliktus lett. Nagyanyám amúgy is olyan asszony volt, aki az egész családot irányította, összefogta. Ő volt az úr a házban, mert a székely családokban az asszonyok vezetnek, csak látszat, hogy nem. Székely barátaim, kollégáim mind erősködnek, hogy ez egy férfiközpontú társadalom. Szerintem meg egyáltalán nem az, éppen az ellenkezője. A férfiak kóboroltak a világban, dolgoztak, jártak ide-oda, miközben az asszony tartotta kézben a családot. Ez nálunk is így volt. A lényeg, hogy Anna néni a gyerekkori barátnőivel szerette volna tölteni azt a két hetet, nagyanyámék pedig vissza akarták kényszeríteni a hagyományos

világba, ami nem sikerült, Anna néni nem hajlott. Folyamatos feszültségben telt az a két hét, állandóan vitatkoztak. Úgy ment vissza Anna néni, hogy aztán soha többé nem váltottak egyetlen levelet sem. A távollét szoros viszonyt alakított ki közöttük, ami persze valamiféle emlék-viszony volt, látszat-viszony, a találkozás gyorsan törésre vitte a dolgokat.

– *Ez is egy „öreg hölgy látogatása”.*

– Az, csak másképpen.

ÉG

(ballada a hatvanas évekből)

Negyvenvalahány éve

ott élt Amerikában,

s hazajött Anna néni

egy égszínkéék ruhában.

Míg itt volt, nem viselt mást,

csak mindig égszínkéket,

ráncos nyakában gyöngysort,

ujjbegynyi hópihéket.

Nagyanyám húga, Anna,

egykor a falu szépe,

ne járj ilyen ruhában,

öltözz át feketébe!

Nevette Bardócz Anna

károgó nagyanyámat,

hogy Bardócz Julianna

egészen belesápadt.

Két ifjú lány, kik sok-sok

éven át leveleztek!

Hirtelen megvénültek,

és csúnyán összevesztek.

Úgy ment el Anna néni,

hogy már nem is beszéltek,

mint gyűrt felhők, lapultak

bőröndjében a kékek.

Szerettem Anna nénit,

hozott nekem karórát,

de a tengerbe szórta

visszafelé a morzsát.

Nagyanyám is szerette

negyvenvalahány évig,

s a felhők közt ruhája

néha még visszakéklük.

(Marosvásárhely, 2012. január 9.)

Erdővidék és ezen belül Olasztelek a hagyományait őrző világ. Sok nyarat töltöttem a nagyszüleimnél, unokatestvéreimnél, sokszor egy-másfél hónapot is egyhuzamban. A falusi telet azonban nem ismerem, télen alig voltam ott, egyoldalú tudás ez nálam. Gyerekkoromat végigkísérte az amerikai dolog, függetlenül attól, hogy nem figyeltem rá különösebben. Miután lehetőségessé vált, a hatvanas évek elején már minden nyáron hazalátogatott valaki. Ha nem feltétlenül olaszteleki volt is az illető, hanem valahonnan a környékről, Bardócról, Vargyasról származott, akkor is körbelátogatta a falvakat, az ismerősöket, hozta a híreket, küldtek vele levelet, üzenetet, néhány dollárt is. De: nagyanyám családfői státusáról beszélnék még. Úgy alakult, hogy amikor a húszas években elmentek a testvérei, a nagyapám is velük ment. Nem végleg ment el, nem tudom, meddig tervezte, de három gyerekkel hagyta itt a nagyanyámat. Detroitban, a Ford Műveknél dolgozott, gondolom, segédmunkásként. Küldte haza a pénzt, a

nagyanyám abból vásárolt földeket, építette újjá a régi házat. Négy év után hazajött, de egy idő után megint elment. Nyolc évet töltött kint, egyetlen megszakítással. Fiatal volt, de kemény évei lehettek. Én már öregemberként ismertem meg, a tévesben, az úgynevezett kollektív gazdaságban dolgozott nappali és éjjeliőrként. Szükszavú, nagy bajuszú székely parasztember volt, nem látszott rajta, hogy megjárta Amerikát, ahol ugyancsak zárt világban élt, nem hiszem, hogy akár angolul megtanult volna. Ismert néhány orosz szót, mert az első világháború után orosz hadifogságba esett, bár azok a fogságok rövidebbek voltak, mint a második világháború utániak. Előbb Oroszország, utána Amerika, egy székely parasztember élete. Egyik testvére kint maradt, kint is halt meg.

– *Mi történt azután, hogy a nagymama abból a pénzből, amit a nagypapa hazaküldött, földet vásárolt? Nemsokára kollektivizáltak, az állam elvette?*

– Kisgyerek voltam, csak a későbbi elbeszélésekből ismerem a történetüket. Nagypám a húszas években ment ki, gondolom, a harmincas évek elején jöhetett haza. Még jó ideig élvezték a vagyont. Közben jött a magyar világ, Észak-Erdély visszacsatolása Magyarországhoz, és a háború. Apámat behívták ugyan, de egy gyerekkori lábsérülése miatt nem vitték ki a frontra. Tehát a második világháborút túlélte a család, majd következett az úgynevezett kollektivizálás. A földeket, az állatokat be kellett vinni a közösbe. Nehezen éltek, mert Székelyföldön nagyon korán kollektivizáltak. Az ötvenes évek elején volt egy hullám, aztán rövid időre leálltak vele, majd a hatvanas évek elején be is fejezték. Próbálták menteni a vagyont, a föld egy részét és a két házból az egyiket, az apám örökségrészét is, az öccsére írták nagy hirtelen, hogy oszolják a vagyont, ne haladja meg azt a bizonyos kulákhárt. Az első hullámban el is érték, hogy ne minősítsék őket kuláknak. Apámat taníttatták, az öccse pedig otthon maradt a faluban, és gazdálkodott. Akárcsak Magyarországon, a kollektivizálás szovjet mintára működött Romániában is. Eleinte Erdővidéken még a falvakban is kolhozok hívták a közöset az emberek. Arról nem tudok, hogy hivatalosan is kolhoz lett volna a neve. Amiatt, hogy elvették tőlük a vagyont – ezt ők ott, Olaszteleken így értelmezték –, a nagyanyámat erős kommunistaellenesség jellemezte. Az ideológiával különösebben nem foglalkozott, de a két háború között megszenvedtek azért, hogy gyarapodjanak. El lehet képzelni! Fiatal emberek, fiatal házaspárok, négy évig, aztán megint négy évig távol vannak egymástól. Őt gyerekből ketten spanyolnáthában meghaltak, hármat felneveltek. Nagyanyám leplezetlen dühvel szidta a románokat is, a kommunistákat is. Nem kapcsolta őket egybe, de rendkívül hevesen tudta szidni őket. Én akkor, megmondom őszintén, nem értettem, nem éreztem, miért fontos a vagyont. Bennünket kisgyerekként – óvoda, iskola – másképpen neveltek. A szüleimnek az volt a gondjuk, hogy beilleszkedjenek abba a világba, nem az, hogy engem kiszakítsanak belőle. Nyílt szembefordulásról is tudok, ilyen eset is van a családban, de nem Olaszteleken, hanem anyáméknál, Kőröspatakon. Anyámnak volt egy bátyja és egy nénje. Két külön történet. A bátyja a kollektív gazdaságban vezető szerepet is betöltött, brigádos volt. Törekvő ember, telepés rádiója is neki volt először a faluban. Ez volt a nagybátyám családja. A nagynéném férjét, anyám sógorát, versben meg is írtam nemrég, Költő Bélának hívták. Abban a faluban, Kőröspatakon gyakori név a Költő. Beszélő név, de az az érzésem, hogy nem a versírásról szól, hanem egyébről. Költő Béla annak idején beállt a társasba. Romániában először nem kollektív gazdaságokat, tehát nem teljes közös gazdaságokat szerveztek, hanem társulásokat. Ezek alapvetően különböztek a kollektív gazdaságoktól, mert nem csapták egybe a földeket, mindenki tudta, melyik az ő földje. Egymás mellé tették az eszközeiket, de nem szántották egybe a mezőgyéket, mindenkinek megmaradt a saját öt hektárja, tíz hektárja, amit közösen műveltek. Ez volt a társas, amiről Kőröspatakon a nagynénémék szinte suttyogva beszéltek. Volt ugyanis egy pillanat a társas, vagy a kollektív gazdaság szervezése idején, amit ők forradalomként emlegettek. Így mondták, forradalom. A falu lakossága fellázadt, összegyűltek, és elindultak gyalog Sepsiszentgyörgyre. Négy kilométer Kőröspataktól. Katonák állították meg

őket a város határában.

– *A székely kemény emberként él a tudatunkban. Nehezen adja meg magát, nehezen törik meg.*

– Az én tapasztalatom szerint azért ez ennél bonyolultabb. Ha végignézzük például azoknak a székely családoknak a történetét, amelyek Bukarestben telepedtek le, látjuk, hogy a székely ember tud alkalmazkodni. Az én családomban ilyen nem volt, de Csíkból, Gyergyóból sokan dolgoztak Bukarestben, ácsként, kőművesként ők építették fel a mai várost. Az ő életük az identitás makacs megőrzésének és ugyanakkor a nagy-nagy alkalmazkodóképességnek a keveréke. Tudnak a székelyek hajlékonyak is lenni, tudnak igazodni.

– *A fű elhajlik, nem törik meg a szélben, és kiegyenesedik, ha elmúlt a vihar. Ez is gyakran elhangzik a székelységgel kapcsolatban. Na és, nem törik derékba a fenyő?*

– Hát igen... A székely értelmiségieknek elég nagy része élete végéig megőrzi a beszédében a tájnyelvi elemeket. Azonosítani lehet, hogy honnan, a Székelyföldön belül, melyik vidékről származnak. Sokszor nyersek maradnak, szögletesek. Ez jellemző a székelyekre a társadalmi érintkezésben is. Ugyanakkor, ismétlem, illeszkedni is tudnak. Erre tanította őket a történelmük. Vannak sajátosságaik, amelyek segítettek abban, hogy Románián belül is meg tudták tartani önmagukat. De az is lehet, hogy ennek gazdasági okai voltak. Szegény vidék a Székelyföld, ahol az élet sohasem volt különösebben vonzó a románok számára. Visszatérve a családra, a nagynéném családjának a története egészen más, mint a nagybátyámék története. Nagynéném és a férje tehát beállt a társulásba, sőt úgy tudom, hogy Költő Béla, a keresztapám, vezető szerepet is betöltött, talán még elnök is volt. Viszont, amikor bizonyos idő után elkezdtek a kollektív gazdaságot szervezni, abba már nem lépett be. A faluban egyedül maradt magánparaszt. Gyerekkoromban kivitt magával a mezőre és az erdőre, két hatalmas ökörrrel jártuk a földjeit. Annak is lehetett oka, miért nem lóval, lehetett ebben is valami tiltás. Minden évben egyre távolabbra jártunk. Néhány évig meghagyták a földjeit, de tagosítás és ésszerűsítés címén mind rosszabb, mind távolabbi darabokat kapott. Be voltak ékelődve a parcellái a kollektív gazdaság egybeszántott mezsgyéi közé. Falusi embernek a földjei amúgy toldozottak-foldozottak, az idők folyamán, hol itt vásárol egy darabot, hol ott örököl egy másikat, ám most ezeket nyomták kifelé. Egyre rosszabb, egyre kövesebb földeket adtak neki, aztán elvették, államosították azokat is. A faluban nem nézték őket ellenségesen. Nagynéném és nagybátyám családja különböző utat választott, ettől függetlenül a szoros kapcsolat megmaradt közöttük, néhány házra laktak egymástól. Volt köztük időnként viszály is, de nem emiatt. Nagybátyámnak két lánya volt, Költő Béláéknak nem volt gyermekük, nagybátyámék egyik lányát ők nevelték, örökbe is fogadták. Nyilván abból a megfontolásból, hogy a nehézségeken is, meg az örökségen is osztozzanak. Falun volt ilyesmi. Miután elvették Költő Bélától a földet, segédmunkásnak állt a vasúthoz. Járt naponta Brassóba, a rendező pályaudvarra takarítani. Egyedüli ember volt a faluban, aki szembefordult, aminek aztán más következményéről nem tudok, de ez is elég volt. Persze, ahogy telt az idő, azt hiszem, különöncnek is tartották a két ökrével.

KÖLTŐK

Mióta verset írok,

már-már idétlen tréfa,
hogy a keresztapámat
úgy hívták: Költő Béla.
Nagynéném férje volt ő,
és tényleg összehordott
időnként annyiféle
valószerűtlen dolgot.

De mit sem számított ez,
mert úgyis mindenképpen
Költőként szerepelt ő
a keresztlevelében.

És arrafelé volt még
néhány család poéta,
családfájuk is volt tán,
csak nem volt hozzá létra.

Így hát fogadjuk el, hogy
olyan ez, mint a többi,
kovács, szabó vagy borbély,
és ki a verset költi.

Igaz, hogy nem lépett be
sohasem a közösbe,
s csak két ökrével társult,
nem állt másokkal össze.

Néha a két ökörnek
ostorral odamondott,
nézte a falu népe
a magányos bolondot.

Erdőre mentünk ketten,
vacogtam pirkadatkor,
a fák között sötét volt,
de fénylett kint a vackor.

Fanyar idők lehettek,
éppen mint a vadalma,
mégsem magától hagyta
az ellenállást abba.

Jövőnek dolgozott-e?
Vagy inkább csak a múltnak?
Már elrothadt a vackor,
s a vadalmák lehulltak.

Mert végül is megunták,
hogy folyton dirmeg-dörmög,
és elvették a földjét
s a két szomorú ökröt.

A vasútállomáson
takarított naponta,
s mint erdőről a vackort,
onnan is hazahordta,

amit csak elhullattak,
vascsavart, dróttekereset,
s őrizte mindhalálíg,
akárcsak én a verset.

Még úgy gondoltam akkor,
hogy micsoda bolondság,
ládában gyűjti össze
egy külön a koloncát.

Pedig lehet, hogy közben
egy mozdonyra valója
kitelhetett belőle,
s azzal ment el dohogva.

Most már beülnék ismét
egy rossz szekérderékba,
de hol van Költő Béla,
s hol van vastartaléka?

(Marosvásárhely, 2012. február 23.)

„Utólag sok mindent nehéz megérteni”

– Az ötvenes években voltál gyerek. Hogyan neveltek otthon? Édesapádat taníttatták, ő volt a családjában az értelmiségi, te vagy az ő fia.

– Rendszerellenességet elsősorban a nagyszüleimtől kaptam, meg a falusi rokonaimtól. Anyám és apám rendkívül óvatos volt. Nem próbáltak szembefordítani azzal az ideológiával, amit az iskolában belénk sulykoltak. Együtt kellett élniük vele. Apám mezőgazdász volt, agrármérnök. Először almérnöki diplomát szerzett Marosvásárhelyen, utána pedig látogatás nélkül elvégezte

a kolozsvári agronómiát és az akkori rajoni néptanácsnál dolgozott. A rajon szovjet közigazgatási forma, a járásnak felel meg mai tudásunk szerint. Kézdivásárhely rajoni székhely volt, a másik pedig Sepsiszentgyörgy a mostani Kovászna megyében, de akkor még nem megyék voltak, hanem tartományok. Apám a rajoni néptanácsnál dolgozott. Kisgyerekként elvitt magával terepre, ellenőrzésre a környékbeli falvakba. Mentünk terepjárával vagy lovas kocsival. A téveszesítés, kollektivizálás időszakában aztán konfliktusba keveredett a főnökeivel, és otthagyta az állását. Úgy gondolom utólag is, hogy kiábrándulhatott. Próbált beilleszkedni, egy idő után azonban nem tudta követni azt, ami ott történt. Elment szaktanárnak a kézdivásárhelyi mezőgazdasági iskolába, amely később szakközépiskolává alakult, nyugdíjazásáig mezőgazdálkodást tanított. Tőle nem, anyámtól inkább kaptam burkolt rendszerellenességet.

– *Milyen volt velük a viszonyod?*

– Bensőséges. Sokáig egyedüli gyerek voltam, az öcsém kilenc évvel fiatalabb nálam. Édesapám dolgozott, édesanyámat nem hagyta állásba menni, rákényszerítette a hagyományos családmodellre. Ez anyám nagy fájdalma volt, mert dolgozni szeretett volna, ezért végezte el még lány korában a postatisztviselői tanfolyamot. Nostalgiaiából megtanította nekem a morzeábécét, ami akkor már csak játék volt. Otthon volt egész nap, figyelt rám, a leckéimre, érdekelte, mi történt az iskolában, szoros volt a kapcsolatunk. Rengeteget olvasott. Esti mesére nem emlékszem, de Arany Jánosra igen. Tudatosan adta át az olvasás szeretetét. Könyvet is ő adott a kezembe, de nem sokáig, mert aztán már elláttam magamat. Ahogyan iskolás lettem, naponta jártam könyvtárba. Fontos élmény, hogy az ember nagy szatyorral viszi a könyveket.

– *Románellenességgel találkozta-e a családon belül?*

– Utólag sok mindent nehéz megérteni. Úgy nőttek fel, hogy az a rendszer örök, de a rokonaim közül többen is alig palástolt gyűlölettel beszéltek róla. Aki egy fél életem át dolgozott a kis vagyonért, ami nem milliós vagyon, de megélhetést biztosít, aztán elveszik tőle, azt nem lehet meggyőzni arról, hogy ez neki jó. Apám is, anyám is falusi családból származott. Édesanyám a postatisztviselői iskolát Kolozsváron végezte a háború idején, valamikor '44-ben. Mesélte, hogy egy alkalommal akkor mentek a tanfolyamról haza, amikor Kolozsvárt, az állomást lebombázták. A légirobbanás miatt a szerelvényt hamarabb indították az állomásról, de még látták a vonatból a robbanások füstjét. Postán dolgozott, míg férjhez nem ment, falusiként mind a ketten megélték, hogy a vagyont a családtól elvették. Az állatokból – szarvasmarhából, juhból – valamennyit meg lehetett tartani, és nagyanyámék az anyám által a házasságba vitt állatokat adták be a kollektívbe, ami édesanyámnak örök sérelme maradt.

„Védekező nacionalizmus volt”

– *Egybemosták a romángyűlöletet a rendszergyűlölettel?*

– Nagyon erős, egyértelmű nacionalizmusra nevelt – nem a család, hanem a környezet. Attól függetlenül, hogy apám, anyám mit mondott, mert ők inkább hangfogósan viszonyultak mindehhez, románellenességre okot kaptam a családban is. Az ötvenes években vagyunk. Kézdivásárhely szintizta magyar város volt, a környék is színmagyar, egy-két románra emlékszem csak, a rendőrré meg egy állatorvosra. Egy ilyen vidéken a mezőgazdasági szakiskolában, ahol apám szaktanár volt, kizárólag magyarul tanítottak. Később, a hatvanas évek elején, abban a teljesen magyar városban, ahol a környéken sincs román gyerek,

bevezették a román nyelvű szakoktatást. Máig nyomasztó élményem, hogy az apám, aki akkor negyvenvalahány éves, mondatról mondatra magolja a román szakkifejezéseket, mert gyakorló tanárként véglegesítő vizsgát kell tennie bukaresti szakfelügyelők előtt. Nem is volt honnan jól tudnia románul. Honnan a jó égből tudott volna? Magyar anyanyelvű léte re román nyelven tanította a magyar gyermekeket. Később jövegetek román tanárok is. Gyerekként magam is átéltem ezt a szörnyű feszültséget. Nekem a román nyelv viszonylag jól ment, úgy rögzítettem magamban, mint a matematikát. A nyelvtant is, meg a szókincset. Precízen rögzítettem, nem állítom, hogy ezzel problémáim lettek volna, de az osztálytársaimnak voltak. Az iskolai éveimet végigkíséri, hogy nemcsak magát a román nyelvet, hanem a földrajzot, meg a történelmet is románul kellett bemagolni. Megint csak magyar anyanyelvű tanár magyar anyanyelvű gyerekeknek románul tanította a történelmet. Legfeljebb, ha volt benne elég bátorság, az óra végén magyarul is megszólalt. Ráhagyta azt a tíz percet, és a magyar történelemről is beszélt – magyarul. Módszeresen magyar történelmet nem tanultam, ami máig gondom, mert ha össze is olvastam mindent, ha kérdeznéd a magyar királyok kronológiáját, előbb végig kellene gondolnom, támpontokat kellene keresnem, hogy el tudjam helyezni őket egymás után az időben. Az erdélyi fejedelmekkel kevesebb problémám van, mert a mi történelmi leckéinkben is előfordultak, ugyanis román fejedelemnek tekintették őket. Kézdivásárhelyen, de egész Székelyföldön, már-már vadromantikus nacionalizmusra nevelte az embert a környezete. Zárt világ volt. Én is sokáig úgy tudtam, hogy Erdélyben többségben vagyunk, és hazugság, hogy a románok vannak többségben. Abban a hitben élünk, hogy csak idő kérdése, Erdélynek vissza kell kerülnie, és vissza is fog kerülni Magyarországhoz. Nem kapcsolódott össze ez a kommunista ideológiával, a kettőnek nem volt köze egymáshoz. Nem igaz, hogy a kommunizmust a románokkal azonosították. Az elnyomást azonosították a románokkal. Az ötvenes években még kevésbé, akkor még itt-ott voltak magyar rendőrök, akkori szóhasználattal milicisták és szekuritátés tisztek is. A román kommunista párt helyi funkcionáriusai is magyarok voltak. Akkor még a kommunizmus nem volt azonosítható a románokkal, később lett belőle nacionalkommunizmus. A saját környezetünkben így aztán mi is erős, durva nacionalizmusban nevelkedtünk. Persze hogy védekező nacionalizmus volt, így igaz. A magyarok nacionalizmusának itt ilyen okai voltak, nekem ilyen tapasztalataim vannak, és nehéz lenne csak úgy lesöpörni az érveket az asztalról, amikor például azt mondom, hogy magyar ember magyar gyereket román nyelven kellett, hogy tanítson. Teljesen értelmetlenül. Azt, hogy mi a helyzet a vetésforgóval, vagy hogy milyen sortávolságra és növénytavolságra kell ültetni a krumplit, miért kellett románul oktatni annak a gyereknek, aki bejött szakmát tanulni, aztán hazament túrni a földet? Mit mondhatnék? Egy ostoba hatalom szadizmusa volt, ami hozzájárult a nacionalizmusunkhoz. Úgy tudtuk, hogy Erdély vissza fog kerülni Magyarországhoz, de ennek előzménye is volt. A második bécsi döntés után Észak-Erdély négy évig Magyarországhoz tartozott, aminek volt pozitív hozadéka, például az infrastrukturális fejlesztésben, ahogyan ma mondjuk. Utak, vasutak épültek. A magyar állam még a háború alatt is áldozott erre a vidékre. A háború vége felé a jelszó az volt, hogy „szebb jövő!” A szüleim is emlegették azt a furcsa kis rigmust, hogy „árpacipó, s facipő, ezt hozta a szebb jövő”. Voltak az impériumváltásnak negatív következményei is. Ahogyan a román, úgy a magyar állam is elkövette a saját ostobaságait a maga négy évében. Bizalmatlanok voltak az itteni magyar értelmiségiekkel szemben, és nem erdélyi magyarokkal helyettesítették a lecserélt román hivatalnokokat, hanem hoztak magyarországiakat. Ezt a gyerekkoromban hallott visszaemlékezésekből jól megjegyeztem. A román hivatalnok korrupt volt, tehát lehetett vele egyezkedni, mert másképpen viszonyult azokhoz, akiktől a fizetése mellé hasznot remélt. Ehhez képest természetesen mindenképpen pozitív volt, hogy a magyar hivatalnok osztrák–magyar távolságtartással és keménységgel intézte az ügyeket. Ahogy gyerekként az elbeszélésekből értettem, kevésbé voltak korruptak, viszont az egyszerű emberek számára ez azt jelentette, hogy nem lehet velük megegyezni, éppen ezért nem is szerették őket. Csodálattal elegy félelemmel emlegették, hogy nyersek, durvák. A magyar kakastollas csendőrről még az én

gyerekkoromban is rossz emlékeik voltak a falusi embereknek. A csendőroket mindig más vidékről helyezték oda, éppen azért, hogy ne alakulhasson ki korrupció. Óriási várakozás előzte meg Észak-Erdély visszakerülését Magyarországhoz, és ennek csak részben felelt meg az, ami később történt. Nagy volt a csalódás. Nosztalgiaival, néha érzelmösen emlékeztek a rokonaim arra a négy esztendőre, de sok megbántottsággal, sértődöttséggel is. Alapjában véve az én gyerekkorom mégis arról szólt, hogy volt már és lesz még magyar világ. Egyfajta ideiglenesség-tudattal éltek az emberek, és folyamatos várakozással. Mindig vártak valamit. Az ötvenes években várták az amerikaiakat. Erdélyben, azt gondolom, hogy 1956-ot is így látták. Persze, erről kisgyerekként inkább csak benyomásaim voltak.

„Székelyföldet nyomás alatt tartották”

– *Azt mondd, hogy ifjúkorodban te is úgy érezted, a kommunizmus örök, abban fogod leélni az életedet. A felnőttektől pedig azt hallottad, hogy volt már, és lesz még magyar világ. Hogyan képzelhető el ez a kettő együtt?*

– Nem kapcsolódott egybe a kommunizmus és a magyar vagy a román impérium gondolata. Hogy mennyire volt ez racionális, az más kérdés. Arról beszélünk, hogy gyerekként mit láttam, mit tapasztaltam abból, ami a felnőttek fejében volt. Ez jutott el hozzám, ezt közvetítették. A kommunizmus világbirodalmat jelentett a Szovjetunióval együtt. Annak az összeomlása kevésbé volt elképzelhető, mint az, hogy valamiféle jóvátételre kerül sor Magyarország és Románia esetében. Ezt a rendszeren belül is el lehetett képzelni. Hogy volt-e realitása, az egy másik kérdés. Azt mondom, hogy nem feltétlenül kell ezt a kettőt együtt elgondolni. Hogy az lett volna az emberek fejében: csak akkor lesz magyar világ, ha összeomlik a kommunizmus. Igen, fáj, hogy be kellett adni a vagyont, és föld nélkül, ház nélkül maradt mindenki. Ugyanakkor ezt az állapotot az emberek nagy része véglegesnek tekintette, de nem hitték, hogy az elszakítás is végleges.

– *Nagyszüleid tudtak-e románul, szükségük volt-e a román nyelvre?*

– Nem tudtak, és nem emlékszem, hogy szükségük lett volna rá. A férfiak a második világháború idején nem román, hanem magyar katonák voltak. Ha akadtak is kivételek, s ragadt is rájuk valami, románul nem tanultak meg rendesen, nem kényszerültek rá. A két háború között ugyan a Székelyföldre is román adminisztrációt vittek, román csendőrt, román hivatalnokot, de ezzel sem tudták átfesteni. Hogy a bíróságon például hogyan intézték az ügyeiket, nem tudom, annyira magyar vidék volt, annyira kevés volt a román, hogy valami módon a román hivatalnokok is rákényszerültek, hogy ők maguk megtanuljanak magyarul, vagy segítettek nekik. A román hatalomnak – erről ma keveset beszélünk – valóban volt tudatos elrománosítási politikája, de azt gondolom, hogy a két világháború között ez elsősorban nem Székelyföldre vonatkozott, inkább a határmentére. Nagyvárad és Szatmárnémeti között hozták létre a telepés falvakat, az ő szempontjukból nagyon okosan. A nyugati határok közelében kellett először megváltoztatni az etnikai összetételt. Székelyföldet nyomás alatt tartották, az infrastruktúráját nem fejlesztették, de Kézdivásárhelyen a mindennapok magyarul zajlottak még az én gyerekkoromban is. Magyarul olvasni a cégtáblákról tanultam meg, amit az én nagyobb gyerekeim már nem tehettek meg. Édesanyám is gyengén beszélt románul. A hivatalokban később is magyarok dolgoztak, legfeljebb a hivatalos papírokat töltötték ki románul. Ne felejtjük el, hogy én a Magyar Autonóm Tartományban születtem, és kisgyerekként a Magyar Autonóm Tartományban éltem. Ez még szovjet típusú autonóm tartomány volt, de ma is állítom, hogy nem

volt rossz megoldás, és nem lett volna rossz, ha megmarad. Az ezzel kapcsolatos kételyek arra vonatkoznak, hogy szembeállították a Magyar Autonóm Tartományon belüli magyarokat az azon kívüliekkel. Az intézményeket Marosvásárhelyre koncentrálták, a magyar tartományi központba. Kolozsvárról elhozták a magyar intézményeket, ahol ezáltal felgyorsulhatott az asszimiláció. Ebben is van igazság. A másik kétely az, hogy nem reális autonómia volt. Nem volt az persze, mert kommunizmus volt. Centralizált állam, autonómia ide vagy oda. De a magyar nyelvet hivatalosan is használták a tartományon belül. Ez az autonóm tartomány valamikor 1962 körül alakult át Maros Magyar Autonóm Tartománnyá. Ez azt jelentette, hogy a Háromszéket, a mostani Kovászna megyét levágták a Magyar Autonóm Tartományról, és Brassó tartományhoz csatolták. 1962-től kézdivásárhelyiként én már Brassó tartományban éltem, azelőtt a Magyar Autonóm Tartományban. Felgyorsult a románosítási folyamat. 1962-től 1968-ig még megvolt a Maros Magyar Autonóm Tartomány, de már csak a mostani Hargita és Maros megye tartozott bele.

„...pirosban álló ortodox templom...”

– *Épülnek mindenütt az országban az ortodox templomok. Én ezt a legújabb kori honfoglalásnak tartom Romániában.*

– Az ortodox templomokkal kapcsolatosan Barót példáját hozhatom fel. Mint már említettem, nagyon kis város Erdővidéken, Olasztelektől négy kilométerre. Gyakran áthaladtunk rajta, mert az autóbusz sokszor be sem ment Olasztelekre, Barótról gyalogoltunk oda. A városka központjától nem messze, az út mentén volt egy pirosban álló ortodox templom, amelyet a két világháború között kezdtek építeni, de nem fejezték be, amikor magyar világ lett, félbemaradt, egész gyerekkoromban ott állt ablakok nélkül. Baróton nem nagyon voltak románok, ott is, mint sok helyen Erdélyben, a gyarmatosítás szimbóluma volt az ortodox templom, és általában a központban húzták fel. 1989-ben is ott volt, le nem rombolták, de tovább sem építették. Tudom, voltak templomok, amiket 1940 és 1945 között lebontottak. Ehhez nem nyúltak a kommunista rendszerben sem. Viszont 1989 után azonnal befejezték. Amibe beleláthattam: ezek a templomok kisebb mértékben épülnek kormánypénzből. Amikor kormányon voltunk, tapasztalhattuk, milyen nehezen lehet elérni, hogy arányuknak megfelelően kapjanak pénzt a magyar egyházak. Az ortodox egyház mindig arányán felül kapott a vallásügyi államtitkárságtól, de nem olyan hatalmas összegeket, amelyek megmagyaráznák, hogy szerte Erdélyben épülnek az ortodox templomok. Másfajta támogatásról van szó. Banki, meg magántámogatásról. Elég szoros a viszony az ortodox egyház és a hívők között, erősebb, mint a mi egyházaink esetében.

– *Vallásos nevelésben részesültél?*

– A nagyszülők szorgalmazták, de édesapám nem, bár nem a férfiemberek szokták ezt intézni, kézben tartani. Apám nem volt különösebben vallásos, édesanyám igen. Kézdivásárhelyen elment templomba, járatott hittanra, de nem neveltek vallásosnak. Református vagyok, apám volt református, anyám unitárius. Ismerem a teológiai, a dogmabéli különbségeket, ám ez a kettő a fejemben elég közel van egymáshoz. Mindez kulturálisan fontos, nem lehet és nem szabad letagadni, ez van mögöttünk, mindenütt benne van a mentalitásunkban. Ma sem állítom, hogy egyházi értelemben vallásos vagyok, ateistának sem tartom magam olyan értelemben, hogy a világ bonyolultabb, mint amennyit mi belőle ismerünk.

„...a történelem ellenében...”

– *Úgy fogalmaztál, hogy visszacsatolás. Az emberek többségének a fejében is valóban így él: visszacsatolás. 1848-ban a tizenkét pont Unióról beszél, nem visszacsatolásról. Államszövetség, föderáció.*

– A mi európai történelmünk hajnalán Erdély elég hosszú ideig szervesen Magyarországhoz tartozott. Igaz, hogy a középkorban Magyarországon belül is volt valamiféle autonómiája, Erdély annyira fontos volt, hogy általában a király testvére igazgatta. Külön entitás volt, később vajda állt az élén, majd amikor kialakult egy viszonylagos függetlensége, akkor fejedelemséggé változott. Valószínű, hogy hosszabb az az idő, amikor így-úgy alárendelve, de független ország volt, és rövidebb az az idő, amikor szerves része lehetett Magyarországnak. Viszont a kiegyezés után, Trianon előtt Erdély minden különbségtétel nélkül Magyarországhoz tartozott, nem volt külön tartománya a Monarchiának, az osztrák császárságnak. Beszélni ilyen értelemben lehet visszacsatolásról, hiszen akik ezt így mondták, megélték, vagy legalább a szüleik által megélték Erdély Magyarországhoz tartozását. Alternatívák kérdése, hogy mit lehetett volna kezdeni Erdellyel, és mit lehetne ma kezdeni vele. Azt gondolom, hogy ötven vagy száz esztendővel ezelőtt lehetségesek voltak még olyan megoldások, amelyek ma már nem lehetségesek, mert közben Erdély etnikai összetétele megváltozott. A magyarság lélekszáma stagnált, majd csökkent is valamennyit, az erdélyi románság lélekszáma pedig radikálisan emelkedett. Ennek következtében ma 20-22 százalék körül van a magyarok aránya. Ami Trianon előtt még lehetséges, vagy Trianon után az egész helyzetnek az újragondolásával megoldható lett volna, az ma már nem lehetséges. Mire gondolok? A második bécsi döntés, Erdély kettévágása valóban a történelem ellenében történt, mert a történelem Erdélyt entitásként alakította ki, és ma is annak tekintjük. Nemzetállami logikával – és az akkori Európában a nemzetállami logika működött, mint ahogyan sokak fejében ma is az működik – elképzelhető lett volna teljes etnikai átrendezése, mint ahogyan minden bizonnyal tartós kettévágása is. Észak-Erdélyben, tehát a visszacsatolt részben enyhe többségben voltak a magyarok, Dél-Erdélyben nagyobb többségben románok és más nemzetiségek éltek. Akkor még több százezer némettel is számolni kellett, ma már, sajnos nem. Nemzetállami logikával elképzelhető lett volna, hogy Románia és Magyarország felszámolja, vagy legalábbis megpróbálja fölszámolni Erdélyt mint történelmi entitást, és Észak-Erdélyt a magyar, Dél-Erdélyt pedig a román nemzetállam részévé teszi. Ha belegondolunk, az 1940-es bécsi döntés hasonlóan erőszakos megoldás volt, mint amikor Trianonban egész Erdélyt úgy csatolták Romániához, hogy ezzel együtt odacsatoltak másfél-két millió magyar embert is, akinek semmiféle megoldást nem kínáltak. Nem beszélve arról, hogy a Partium akkor még magyar többségű volt, és nem volt a történelmi Erdély része. Gazdasági megfontolások, meg más érdekek működtek a Partium Romániához csatolásában, nem szólva az akkor még nagyobb kiterjedésű székely tömbvidékről, amelynek semmiféle megoldást nem adtak. Lehet szidni a székelyek valóságtól elrugaszkodott nacionalizmusát, amely nekem személy szerint is sok gondot okozott, de nehéz Székelyföldön reálisan szemlélni a mai helyzetet, nehéz racionális megoldásokat keresni. Az az igazság, hogy erősek a románellenes indulatok, mert keserűek a történelmi tapasztalatok. Egy nagy magyar vidéket minden védőháló, minden autonómia nélkül odacsaptak Romániához. Ha Marosvásárhelyről elindulok, még ma is tudok olyan, nem girbegurba útvonalat választani, hogy több mint kétszáz kilométert megyek a szülővárosomig, Kézdivásárhelyig és csak magyar településeket érintek. Komoly távolság és tudnám sorolni a kizárólag magyar, vagy magyar többségű településeket. Nincs mit óvatoskodni: Trianon szörnyen igazságtalan volt. Lehet arról beszélni, hogy ki a bűnös. Meggyőződésem, hogy a magyar politikai vezetésnek már az első világháború előtt jelentős bűnei voltak. Nem lehet csak a Tanácsköztársaságra kenni ezeket, mert maga a Tanácsköztársaság is csak következménye volt azoknak a bűnöknek, amelyeket – hiába kenjük-fenjük – a magyar arisztokrácia, az akkori

politikai vezetés követett el. Szűklátókörűség, fundamentalizmus, anakronizmus. Rá kell nézni azokra az árvalányhajás, vitézkötéses korabeli felvételekre, az akkori politikai vezetők öltözékére, és rájön az ember, hogy már akkor súlyos bajok voltak. Magyarország lemaradt, bezárkózott. Ezzel is magyarázható Trianon, de tény, hogy az akkori nagyhatalmak is súlyos méltánytalanságot követtek el. Szörnyűséges döntés volt, és ha erre gondolunk, ilyen szempontból érthető a székelyek illúziókon alapuló, mindentől elrugaszkodott nacionalizmusa. Ha csak a családomat nézem, ha ennek a közösségnek a történetét nézem, bizony mindez érthető. Őket magukra hagyta a történelem, Magyarország is, bizonyos értelemben mindmáig. Az Észak-Erdély, Dél-Erdély felosztás nemzetállami megoldás lett volna. Nem tudom, ha akkor úgy marad, mi történik, mi következik belőle etnikai szempontból. Ma már szinte emlegetni sem szabad ilyesmit: a kitelepítés, betelepítés, lakosságcsere biztosan elkerülhetetlen lett volna. Akkor mozgott Európa. Ha úgy alakult volna, hogy van Észak-Erdély és Dél-Erdély, nem hiszem, hogy radikálisan át lehetett volna rendezni a lakosság összetételét, de valószínűleg lettek volna rá kísérletek. Egész Erdély visszacsatolásának már akkor sem volt realitása, hiszen a románok Trianon idején is többségben voltak Erdély egészében. Ahogyan Trianon magyarelles volt, az ellenkezője románellenes megoldás lett volna, ami rendkívül kétséges, ellent is mond a történelemnek, és nem tudjuk, hogy mi következett volna belőle. Viszont ma is lehet beszélni arról, aminek lassan szintén egyre kisebb a realitása, de semmiképpen sem nulla: Erdély entitásként való megjelenéséről. Ahogyan a nemzetállamok gyengülnek, ahogyan a központosított államok decentralizálódnak, ahogyan az Európai Unió egységesül, annyira együtt van Európa, hogy nehéz lenne szétvágni. Sok az elégedetlenkedés az Unióval szemben, de már nem tudják ismét szétszedni. Mégis lehet abban reménykedni, hogy Erdélynek mint multikulturális régióknak esélye van az entitásként való megjelenésre. Hogy ez milyen formában történhet meg, hogy közigazgatásilag kifejezhető-e és hogyan, ez mind kérdés. Ma még olyan nagy a szembenállás, hogy az erdélyi románok, magyarok szolidaritása, mondjuk, Bukaresttel szemben, ha egyáltalán megjelenik, csak addig képzelhető el, amíg nem válik román–magyar kérdéssé. Lehet szolidaritást kelteni, ha az erdélyi autópálya a tét, de azt sem sikerült megvalósítani, pedig az elmúlt években erdélyi, kolozsvári miniszterelnöke volt a román kormánynak, az autópálya építése mégis vajmi keveset haladt előre. Ha van is közös akarat, az csak addig tart, amíg román–magyar kérdéssé nem változik, ebben nem különböznek a románok és a magyarok. Nem gondolom, hogy nagyon hamar előállhatna az az erdélyi politikai mozgalom, amely egymás mellé helyezi a románokat és a magyarokat. Anélkül pedig nem megy. Elmentek a németek, sokkal nehezebb a helyzetet megoldani. Német–magyar összefogás Erdélyben nem nagyon volt a történelem során, ebben egyezünk meg. Ma is nagy ellenérzésekkel viszonyulnak hozzánk az erdélyi németek, elsősorban a szászok, akik még maradtak. Más a szász–román viszony, mint a szász–magyar. De ha a németek is itt lennének, abban a lélekszámban, mint azelőtt, egy háromosztatú, háromtényező Erdély könnyebben boldogulna. Nem beszélve arról, hogy egészen más érdekeltisége lenne Németországnak, ha lenne itt több százezer német. 1989 után, már ebben a huszonvalahány évben másképpen alakult volna Erdély helyzete. Erdély ma bipoláris, román–magyar régió. Ezt színezi, hogy van sok roma, de kulturálisan, politikailag a cigányság még nem tényező.

CSATOLMÁNY

Nagyanyám fiatal volt,

amikor elcsatolták,
akkor lett nagyanyátlan
s nagyon kicsi az ország.

Illetve: nagyanyátlan?
Talán inkább apátlan,
mert apám ott lubickolt
a nagyanyám hasában.

Hát őt is elcsatolták,
s a húgát meg az öccsét,
hogy később kiegészült
az elcsatolt örökség.

A tehenet tejestől,
a tyúkot kakasostól,
elcsatolt háton csattant
szintúgy elcsatolt ostor.

S persze a malomárkot
és mindenféle dombot,
s ki minden faluban volt:
a köteles bolondot...
Három tenger kiszáradt,
eltűnt a végtelenség,
de maradt nekünk sok más
talanság és telenség.

Maradt az istenáldd meg,
bár inkább csak titokban,
s velünk maradt az Isten,
bár inkább csak szitokban.

Szívünk fölött kokárda,
mint ízes palacsinta,
vagy az is lehet, hogy már
inkább paprikás pizza.

Nagyapám nyugtalan volt,
s miután elcsatolták,
úgy döntött, hogy kezébe
veszi a saját sorsát.

Átkelt az óceánon,
keresett egy zsák dollárt,
és mind-mind hazaküldte,
de azt is elcsatolták.

Igaz, ez később történt,
addig a sok-sok dollár
átváltozott egészen,
szántóföld s erdő volt már.

Nyolc évig Detroitban
ő gyártotta a Fordot,
mégis hazajött végül,

bajuszkötőt is hordott.

Egész Amerikából
egy piros csörgőóra
volt az egyetlen emlék,
s felkeltünk kakasszóra.

Közben egy kis időre
még vissza is csatoltak,
és azóta sem tudjuk,
mit hoz vajon a holnap.

Nagyanyám nem békélt meg,
apámat is leszidta:
fiam, mi lett belőled,
egy büdös kommunista?

Oláhozott is sűrűn,
mindent elvettek tőlünk,
se legelőnk, se marhánk,
se piros-fehér-zöldünk.

Nem volt már gyarmatáru,
inkább kapor vagy menta,
nagyanyám nem ismerte
a szót, hogy irredenta.

Azt is hihette volna,

valamiféle fogpor,
örök esőben ázunk,
mint pohárban műfogsor.

A múltunk fényes pityke,
s hozzávarrva a dolmány:
egy kusza megvalósít-
hatósági tanulmány.

Nagyanyám s nagyapám is
fekszik odalent holtan,
és elrothad a csontjuk
már végképp elcsatoltan.

Anyám s apám is fekszik
drága dolláros földben,
és olcsó lejes gyertyák
égnek fölöttük körben.

Évente egyszer illő
meglátogatni őket,
s nézni, hogy fűben, fában
ismét világra jönnek.

Éltek vagy haltak, úgyis
övék mindig az ország,
amely nem is tud arról,
hogy már rég elcsatolták.

Nem készült DNS-teszt,
mert nem kell igazolvány,
hogy egy számítógépben
éppen hol vagy csatolmány.

S hiába kapsz majd papírt,
hogy ki lettél s ki voltál,
maradsz, akárcsak eddig:
sokszoros álompolgár.

(Marosvásárhely, 2012. január 7.)

– *Válthat-e a cigányság a közeljövőben nagypolitikai tényezővé Erdélyben?*

– Előbb-utóbb igen. Egész Romániában is, de valószínű, hogy először Erdélyben, ahol nagy cigány közösségek vannak.

– *Magyarul beszélnek?*

– Is. Vannak magyarul beszélő cigány közösségek, de vannak románul beszélők is, amelyek a Kárpátokon túlról jöttek be. Így is nevezik őket: román cigányok, magyar cigányok. Én igazodom a hivatalos elnevezéshez, számomra ők romák, de ez megint csak kozmetikázás. Most a cigány kifejezést tisztítjuk meg a pejoratív tartalmától, vagy a romát is hozzátesszük, és akkor annak is pejoratív a tartalma.

– *Ismersz-e román politikust, egyáltalán a történelem során volt-e olyan, esetleg történész, aki a trianoni döntés igazságtalanságát elismerte volna.*

– Nem tudok ilyenről. Olyan történészekkel, politikusokkal, például román parasztpártiakkal találkoztam, akik megértik a magyarok fájdalma, indulatait, dilemmáit, véleményét. A Román Nemzeti Parasztpárt és a Román Nemzeti Liberális Párt történelmi pártként alakult újra 1989 után. Akkor még élt néhány régi politikusuk, ők vezették ezeket a pártokat. Nagyon fontos, karizmatikus figura volt köztük Corneliu Coposu, a parasztpárt elnöke. Szövetségesek voltunk a kilencvenes évek elején, szemben a Ion Iliescu által vezetett Nemzeti Megmentési Fronttal. Később a szembenállások oldódtak, és az RMDSZ 2000-ben Iliescu pártjával is koalícióra lépett. De eredetileg a Román Nemzeti Parasztpárttal hoztuk létre ellenzéki koalíciót. Ők kezdeményezték velünk az együttműködést, a kiegyezést, és egyikünkben sem merült fel, hogy Erdéllyel kapcsolatban státusproblémák lennének. Ők Románián belül, Erdélyt Románia részének tekintve akartak békés viszonyt a magyarokkal, úgy, hogy azokat a jogokat, amelyek ezt a békés viszonyt lehetővé teszik, együtt teremtsük meg. Ennyi. De ez is több volt, mint amit mások kínáltak. Erről anekdotikus részleteket is mesélhetek. Miután Corneliu Coposu meghalt, a Román Nemzeti Parasztpárt második elnöke Ion Diaconescu lett. Ezek az emberek mind súlyos börtönöket, tizenöt-tizenhat esztendő tudhattak maguk mögött. Politikaiak voltak,

parasztpártiságuk miatt ítélték el őket még a negyvenes évek végén. Nevetve mesélték többször is, hogy amikor Szamosújváron raboskodtak, milyen riadalmat keltett a körükben, hogy a hatvanas évek elején John F. Kennedy lett Amerika elnöke. A börtönben, teljesen elzárva az információktól, a hírek mindig csonkítva jártak-keltek, s valaki bedobta azt a pletykát, hogy Kennedy tulajdonképpen Kendi, magyar származású, ráadásul erdélyi. Óriási ribillió támadt. Mi lesz ebből, mi történik Erdéllyel ezek után? Teljesen kétségbeestek, hogy az amerikai elnök átrajzolja a történelmet, hogy Erdély státusa megváltozik. El tudom képzelni, hogy így történt. Félték, ebből látszik, hogy félték, és máig megvan a románokban ez a félelem.

[Tetszik](#)

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **„De megesik, hogy a sárkány sár formájában jelenik meg” – Szócs Gézával beszélget Nagy József** – Azt nyilatkozta még augusztusban, hogy napló készül államtitkári munkájáról....
2. **„Eleve nem számítottam arra, hogy pajzsra emelnek” – Hoffmann Rózsával beszélget Nagy József** – Önt mindenki dicséri. – Jólesik hallanom. – Bárkit kérdeztem...
3. **Minél többet lop a politikus, annál biztosabb, hogy megússza – Bócz Endrével és Tóth Mihállyal beszélget Nagy József** – Határozott hatalomváltás zajlik. Kétharmados, zömmel sokéves mandátummal a Fideszé...
4. **”Nem azért hívtak, hogy tájékozódjanak, hanem hogy megalázzanak” – Takáts Józseffel beszélget Pikó András** ”Nem azért hívtak, hogy tájékozódjanak, hanem hogy megalázzanak” Takáts Józseffel...
5. **„Szeretnék elhíttetni velünk, hogy ők nemzették Ádámot” – Iványi Gáborral beszélget Rádai Eszter** – Eszébe jutott-e mostanában az az eljárás, amit az 1970-es...

Cimkék: **Kőrössi P. József**